

РИСИ НЕОРОМАНТИЗМУ В ПОЕЗІЇ Л. КОСТЕНКО (НА ПРИКЛАДІ КНИГИ “РІЧКА ГЕРАКЛІТА”)

Миронюк Л. В., ст. викладач

Запорізький національний технічний університет

Статтю присвячено дослідженню стильових рис неоромантизму на прикладі творів Л. Костенко, що ввійшли до книги “Річка Геракліта”.

Ключові слова: поезія, риси неоромантизму, образ, поетичний стиль, художня система неоромантизму.

Миронюк Л. В. ЧЕРТЫ НЕОРОМАНТИЗМА В ПОЭЗИИ Л. КОСТЕНКО (НА ПРИМЕРЕ КНИГИ “РЕЧКА ГЕРАКЛИТА”) / Запорожский национальный технический университет, Украина.

Статья посвящена исследованию стилистических черт неоромантизма на примере стихов Л. Костенко, которые вошли в книгу “Речка Гераклита”.

Ключевые слова: поэзия, черты неоромантизма, образ, поэтический стиль, художественная система неоромантизма.

Myronuk L. V. THE FEATURES OF NEOROMANTISM IN THE L. KOSTENKO'S POETRY (BY THE EXAMPLE OF BOOK “RIVER OF GERAKLIT”) / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine.

The article is devoted to the stylistic features of neoromantism in the L. Kostenko's poetry (by the example of book “River of Geraklit”).

Key words: poetry, features of neoromantism, image, poetical style, artistic system of neoromantism.

Проблема неоромантичних складових у поезії Л. Костенко ще не була предметом наукових студій, хоча сучасні дослідницькі інтереси спрямовані на повноцінне й різнобічне вивчення її творчості.

Актуальність роботи зумовлена потребою досконалого аналізу стильових особливостей поетичного доробку Л. Костенко в контексті новітніх літературознавчих студій. Матеріалом дослідження обрано книгу “Річка Геракліта”, що вийшла друком у видавництві “Либідь” 2011 р. і стала значною подією в культурно-мистецькому житті України. “Річка Геракліта” – це добірка нових ліричних творів поетеси, які органічно поєдналися з добре знайомими, по суті, класичними віршами. У передмові упорядник книги й водночас ініціатор видання О. Пахльовська розповідає, що поштовхом до створення такого міні-вбраного стало відчуття нестачі естетики в сучасному житті; забажалося іншого виміру, “де в коловороті циклічного міфологічного часу ми змогли б повернутися до самих себе” [9, с. 6]. До книги ввійшли поезії, у яких порушується проблема усвідомлення людиною істинної сутності життя, її ставлення до всього світу, що сягає меж всезагальності (“тотальності”). А це доводить їх типологічну приналежність до художньої системи неоромантизму. Адже його провідна ідейна основа – “відтворення людини в її неповторності” [11, с. 32].

Наукова література, присвячена дискурсу загальних і окремих теоретичних аспектів українського неоромантизму, представлена іменами В. Агєєвої, О. Баган, А. Войтюк, О. Гаєвської, З. Генік-Березовської, Т. Гудорової, М. Ільницького, В. Моренця, М. Наска, Д. Наливайка, С. Павличко, В. Пахаренка, Я. Поліщука та ін. Проте ґрунтовні дослідження поезії Л. Костенко щодо наявності поетичних рис неоромантизму відсутні, через що ми не маємо уявлення про цілісну картину сприйняття творчості у світлі порушеного питання.

Мета і завдання статті полягають у спробі виявлення неоромантичного інструментарію в художньому стилі, дослідженні константи індивідуального стилю, висвітленні категорії поетичного світобачення письменниці через прочитання авторських текстів, що представлені в книзі “Річка Геракліта”.

У сучасному літературознавстві неоромантизм як літературознавчий термін розглядається в досить широкій амплітуді значень. На сьогодні під ним розуміють оновлення і специфічний різновид романтизму [2, с. 207; 1, с. 323; 6], стильову хвилю модернізму [8; 7, с. 504] чи предтечу модернізму [3]. По суті, неоромантизм – це специфічна художня система, орієнтована на романтизм, прикметною особливістю якої є здатність сублимувати з різними за своєю природою течіями і напрямками. Зокрема, у к. XIX – поч. XX ст. він розглядається як елемент модерністських течій, а згодом стає часткою як реалістичної, так і постмодерної поетики. За своєю структурою художня система неоромантизму є рухливою й відкритою для багатьох зчеплень [10]. Її прикметні риси простежуємо в поезії Л. Костенко, що ввійшли до книги “Річка Геракліта”.

Найскладнішим і найнезбагненнішим явищем життя завжди була і, певно, залишиться людина. Її вивчення відбувалося як у науковому, так і художньому ракурсах. У досліджуваному виданні провідною є тема буття людини в просторовому та часовому континуумі, яка реалізується в руслі неоромантичних тенденцій через чуттєво-інтуїтивне відображення світу. “Крізь тугу дисонансів” бачить поетеса гармонію Всесвіту й людини. Планета Земля в поезії набуває виразного символічного означення: “*блакитна зірка в часу на плаву*” [5, с. 275]. Її лірична героїня переймається болем і стражданнями людства: “*Страждаю,*

мучусь, і живу, і гину, / благословляю біль твоїх тенет. / Цю грудочку тепла – у Всесвіті – людину! / І Всесвіт цей – акваріум планет” [5, с. 275]. Символ як знаряддя пізнання світу є прикметною ознакою неоромантизму. Треба зазначити, що символічною є вже сама назва досліджуваної книги. Вислів грецького філософа Геракліта: “Двічі в одну річку не зайдеш” – набув нового сенсу у творчості Л. Костенко, а його ім'я дало назву “річці поезій” про існування людини на землі та у Всесвіті. Д. Дроздовський, узагальнивши зміст книги як зображення Природи і Людини на хвилях Часу, зазначає, що в цілому концепт річки для поетеси є знаковим – достатньо згадати її збірку “Над берегами вічної ріки” та ще ряд віршів [4, с. 280].

Неоромантичне світосприйняття Л. Костенко ґрунтується на пантеїстичній філософії. У її творах оживають і явища природи (“Красива осінь вишиває клени / червоним, жовтим, срібним, золотим” [5, с. 29], “Кошлатий вітер-голодранець в полях розхристує туман...” [5, с. 34], “Ніч глухоніма / осінніми руками / розмовляє з місяцем на мигах” [5, с. 52], “Зима крізь вії дивиться на світ” [5, с. 94], “Бродить спека, як хмільна опара” [5, с. 187]), і рослини (“Шипшина важко віддає плоди” [5, с. 40], “Осінній сад це яблука глядять...” [5, с. 29], “Плачуть і моляться білі троянди” [5, с. 211]), і навіть абстрактні поняття, що позначають почуття, емоції (“Різьбить печаль свої дереворити” [5, с. 74], “Хай не розбудить смутку телефон” [5, с. 211], “І ця печаль, прискіплива, як слідчий” [5, с. 101]).

Глибоко художнім є також образ дерева. Він є одним із найбільш уживаних у творах поетеси. Дерево – найдавніший і найзмістовніший архетип людської свідомості, котрий уособлює зв'язок із землею і водночас із небом. Л. Костенко своїм ірраціональним чуттям пізнає свою спорідненість із цим чудовим витвором природи: “Біля білої вежі / чорне дерево. Спи. / Ми самотні в безмежжі. Хай нам сняться стени” [5, с. 129]; “Мене ізмалку люблять всі дерева” [5, с. 166]. Її лірична героїня навіть асоціює себе зі світом природи і дуже гостро відчуває його: “Я на планеті дерево людське. / Мене весь час підрубують під корінь” [5, с. 188]. Перебуваючи в лісі – царстві дерев, лірична героїня знаходить гармонію і спокій: “Вже третій день живу у лісі, / годую білочку з руки” [5, с. 71]. Персоніфікований образ лісу зустрічаємо в поезіях: “Самі на себе дивляться ліси”, “Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!”, “Вже десь мене ліси ті виглядають...”, “Цей ліс живий. У нього добрі очі”, “У лісі ліс виходить з-за куліс”, “Сосновий ліс перебирає струни”.

Важливе ідейне навантаження мають образи-символи на позначення реалій автохтонного українського буття: ліс, степ, місяць, зорі, сад, верба, калина, сірий журавель, хата, груша тощо. Вони межують із образами, що відтворюють світ сучасного існування українців. Наприклад, читаючи вірш “Чорні верби над ставом” [5, с. 153], ми потрапляємо в казковий часопростір, де спершу милуємося чудовим вечірнім пейзажем з вербами, садами, ставком, та ось некошена гуща трави нагадує авторові “часи мезозою серед первісних пуц” [5, с. 153], але не динозаврів чи птеродактилів помічаємо в траві, а сучасні літальні машини, зокрема вертоліт. Контрастне відтворення світу є прикметною ознакою стильової манери автора. Л. Костенко у створенні часопросторових обрисів звертається до неоромантичних прийомів, якими послуговувалася, зокрема, Леся Українка, коли реальність набуває нового значення.

Серед низки ознак, властивих поетичному стилю неоромантизму, велика увага приділяється вивченню внутрішнього світу особистості, через який робиться спроба зазирнути у світ духовний, центром якого є, насамперед, почуття, а душа – єдиний і вірний дороговказ на життєвому путі. За неоромантичною концепцією, душа – глибинне вираження людського “я”, центр Всесвіту. Цей концепт у поезії Л. Костенко набуває персоніфіковано-метафоричного звучання: “Душа прозріє всесвітом очей” [5, с. 25]; “Душа належить людству і епохам” [5, с. 47]; “...щастя хочеться душі” [5, с. 72]; “Душа стоїть у пам'яті, як в повені” [5, с. 81]; “Душа задивиться в туман і марить обрисами літа” [5, с. 83]; “І твоє ім'я наповнить душу сонцем і печаллю” [5, с. 89]; “...душа скарби прадавні стереже” [5, с. 107]; “І чорний викид сірководню з отруєних століттями душ” [5, с. 109]; “Моя душа від поля до небес” [5, с. 123]; “Душа летить у посвіті епох” [5, с. 109]; “Душа за Вами плаче” [5, с. 146] тощо.

Яскравою лінією через неоромантичний погляд поетеси проходить абсолютно духовна сутність краси. Її вічні цінності втілені насамперед у гармонії природи, яка є поштовхом для духовних піднесень ліричної героїні у височинь: “Співає ліс захриплими басами, / веде за повід стежечку худу. / І це вже, певно, зветься небесами, бо я уже над хмарами іду” [5, с. 55]; “І чую тишу. І співають птиці. / Проходять люди гарні і незлі. / В пахучій хмарі дощової глици, / стоїть туман як небо на землі” [5, с. 157]. Це дає підстави говорити про поривання героїні *ins Blaue* (означення, висловлене Лесею Українкою), а отже, про виразний неоромантичний характер твору.

Ідилічні зображення світу в поезії Л. Костенко досить часто закінчуються сумними нотками, що також є прикметною рисою неоромантичного стилю: “Минає день. Ну от ми й піднялись / це на одну щабличочку страждання” [5, с. 67]; “Десь там галактик зоряна танечність. / А де початки, де її кінці? / Ідуть сніги... Плюс мінус безконечність... Сніжинка тоне в мене на щоці” [5, с. 127]; “Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином. / На росах і дощах настояний бузок. / Оця реальна мить вже завтра буде спомином, а післязавтра – казкою казок” [5, с. 150]. Таке загострене відчуття часу пронизує всі ліричні твори, що ввійшли до книги “Річка Геракліта”. На цю особливість збірки вказує О. Пахльовська: “Робота,

яка почалася радше з естетичних імпульсів, переросла в аналіз категорії Часу в поезії Л. Костенко. У цій книжці перетинається час космічний із суб'єктивним, час християнський з античним, минулий психологічний час поетеси – з теперішнім його виміром, а ХХ ст. зустрічається з новим століттям і також Тисячоліттям” [9, с. 7].

Книга “Річка Геракліта” складається із чотирьох розділів, до яких увійшли поезії, що виражають авторське розуміння плинності земного часу та відчуття циклічності світобудови. Ідейно-художні візії Л. Костенко втілені у високохудожніх мистецьких творах, які мають композиційно довершену традиційну структуру, неординарну образність, цікавий звукопис і кольористику. В основі будови віршів – принцип контрасту. Поетеса свідомо поляризує світ образів, почувань і настроїв, щоб зіставити і протиставити їх.

Отже, у поезії Л. Костенко виявлено риси неоромантизму як стильового різновиду, які є невід’ємною гранню індивідуальної авторської художньої майстерності. Природа її неоромантичних візій – це виразне пантеїстичне світосприйняття, це сплетіння оригінальних образів, поетичних тропів, символіки, які відтворюють високодуховний світ людини. Ідилічні зображення світу в мистецьких поезіях автора досить часто закінчуються сумними нотками чи неочікуваними дисонансами. Лірична героїня її творів живе в гармонії з природою і відчуває свою приналежність до Всесвіту; її духовні поривання *ins Blaue*, овіяні смутком розуміння швидкоплинності й скінченності людського життя; їй притаманний загострений драматизм світовідчуття. Тому можемо стверджувати, що Л. Костенко – продовжувач української неоромантичної традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко А. Теорія та історія світової та вітчизняної культури : курс лекцій / А. К. Бичко, П. І. Гнатенко, А. М. Феоктистов та ін. – К. : Либідь, 1992. – 392 с.
2. Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм / З. Генік-Березовська. – К. : Гелікон, 2000. – 368 с.
3. Гундорова Т. Тенденція розвитку художнього мислення / Т. Гундорова, Н. Шумило // Слово і час. – 1993. – № 1. – С. 35-66.
4. Дроздовський Д. Хвилі Часу / Дмитро Дроздовський // Костенко Л. В. Річка Геракліта. – К. : Либідь, 2011. – С. 280-321.
5. Костенко Л. Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. та передм. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського; худож. С. Якутович. – К. : Либідь, 2011. – 336 с.
6. Наєнко М. Романтичний епос. Лірико-романтична стильова течія в українській радянській прозі / М. Наєнко. – К. : Наукова думка, 1988. – 312 с.
7. Неоромантизм // Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. – К. : ВЦ “Академія”, 1997. – С. 504.
8. Пахаренко В. Нарис української поезики / В. Пахаренко // Українська мова і література. – 2001. – № 8. – С. 10-84.
9. Пахльовська О. Невидимі причали / Оксана Пахльовська // Костенко Л. В. Річка Геракліта. – К. : Либідь, 2011. – С. 5-13.
10. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс; пер. с англ. Ю. А. Данилова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
11. Шпильова О. Український неоромантизм / Олена Шпильова // Урок української. – 1999. – № 1. – С. 32-35.